

הלכה ערוכה

תשובות ופסקים שנתבררו בבית ההוראה

רשת בתי הוראה

הוראה כפולה

בראשות הגאב"ד הגאון הגדול
רבי אברהם צבי הכהן שליט"א
רב דקהל חסידים שיכון ה' בני ברק

פרשת ויקהל תשפ"ב | גליון י"ג

תשובה ערוכה

מאת מודרינו הגאב"ד שליט"א

להחזיר לשכן מעט יותר מהכמות שלוה ממנו

שאלה: לוח משכן שקית חלב פתוחה, שכבר חסר מעט מתכולתה, האם מותר לו להחזיר שקית שלמה?

תשובה:

איסור סאה בסאה

שנינו במשנה (בב"מ ס' ע"ב): "איזהו נשך, המלוה סלע בחמשה דינרין, סאתים חטין בשלש אסור, מפני שהוא נושך". פירש"י: "איזהו נשך - שהוא נושך, דשקל מיניה מאי דלא היב ליה". למדנו, שרביית האסורה מן התורה בהלוואת פירות, היינו כשנותן לו כמות גדולה יותר של פירות ממה שנתן לו.

עוד שנינו במשנה (ע"ה ע"א): "לא יאמר אדם לחבירו, הלויני כור חטין ואני אתן לך לגורן... שמא יוקרו חטין ונמצאו באות לידי רבית". ופירש"י (בגמ' סם): "סאה בסאה דרבנן הוא, דלאו נשך דאורייתא".

מדברי רש"י עולה, שאף אם היה ודאי בזמן הלוואת החטין שהחטין עתידות להתייקר, אין בדבר איסור מן התורה - "דלאו נשך דאורייתא". וטעם הדבר כנ"ל, כיון שרק אם הלוה משלם כמות גדולה יותר של פירות, נחשב הדבר לנשך, אבל אם משלם אותה כמות פירות, אף שבזמן הפירעון מחיר הפירות גבוה יותר מבזמן ההלוואה, אין זה נשך האסור מן התורה. וכ"כ הרא"ש (שו"ת הרא"ש כלל ק"ח ס"ק ט"ו): "לא הוי אלא רבית דרבנן, שהרי חטים הלוהו וחטין כמותם מחזיר לו".

ע"פ הנ"ל נפסק בשו"ע (יו"ד סי' קס"ב סעי' א'): "אסור ללוות סאה בסאה, אפילו לא קצב לו זמן לפרעון. וכן כל דבר, חוץ ממטבע כסף היוצא בהוצאה, דשמא יתייקרו, ונמצא שנותן לו יותר ממה שהלוהו, אם לא שיעשו דמים שאם יתייקרו יתן לו אותם הדמים. ואם לא עשהו דמים, ונתיקרו, נותן לו הדמים שהיו שורים בשעת הלוואה, ואם הולו, נותן לו הסאה שהלוהו".

בטעם הדבר שרבנן אסרו להלוות סאה בסאה כתב החזון איש (יו"ד סי' ע"ב ס"ק ד'): "דכיון דאילו גולו סאה חטים, אינו חייב להשיב סאה חטים, אלא דמיו כשעת הגוילה, נמצא דלא לקח ממנו אלא שויה, ואם סאה חטים בדינר, הוי כלוה ממנו דינר, ואם הוקרו חטים ועמדה סאה בבי דינרים, אם ישיב לו סאה הוי רבית, דמשיב יותר ממה שהלוהו".

המשך בעמ' ד'

ערובות בקצרה

שו"ת

הכרעות ברורות ותשובות קצרות שנתקבלו ונשמעו
מיפי מודרינו הגאב"ד שליט"א בקו בית ההוראה

שאלה: שמע הבדלה, ולא הצליח לשמוע ברכת בורא פה"ג, האם יצא יד"ח הבדלה?

תשובה: יצא יד"ח. יש הסוברים שברכת פה"ג אינה מעכבת כלל את ההבדלה, וגם המבדיל עצמו יצא אפילו אם לא בירך כלל פה"ג. ואף החולקים וסוברים שברכת פה"ג מעכבת, מודים שדי בזה שנאמרה ברכת פה"ג, כחלק מן ההבדלה, אבל גם לדבריהם אין חובה על היוצא בשמיעה מהמבדיל, לשמוע ברכת פה"ג, כדי לצאת יד"ח (ע"פ שו"ע הרב או"ח סי' ק"צ סעי' ד', וסי' רע"א סעי' י"א, וקו"א סי' רע"ב ס"ק ב').

שאלה: נפל הסימן של התבנית שבתא החלבי של התנור, ולאחר מכן התערבו התבניות של התא החלבי ותא הבשרי, כך שאי אפשר כעת להבחין ביניהן - מה יעשה?

תשובה: צריך להכשיר אותן בהגעלה, או בליבון קל [דהיינו לשים אותן הפוכות על להבת הגז, עד שיתחממו היטב - בשיעור שאם ינחו עליהן נייר, הוא ישרף]. ואף שתבנית צריך בדרך כלל להכשיר בליבון חמור, כי משתמשים בה לאפייה ולצלייה בלי משקה, מכל מקום כשהבליעה היא היתר ולא איסור, דהיינו או בשר או חלב, ולא בשר בחלב, די בהגעלה או בליבון קל (ע"פ הג' רעק"א ליו"ד סי' קכ"א ושו"ת חת"ס יו"ד סי' קי"א, ורמ"א או"ח תנ"א, ד' וי"א).

שאלה: מי שנולד לו בן, ולא בירך הטוב והמטיב כששמע את הבשורה או ראה אותו בפעם הראשונה, האם יכול עדיין לברך.

תשובה: מסתבר שיכול לברך, כל זמן שמרגיש עדיין שמחה כשרואה אותו.

קו 'הלכה למעשה' - מענה הלכתי 24 שעות ביממה 03-805500



משיבים בהלכה

תשובות מרבני בית ההוראה
כשאלות שנשאלו בקו הלכה למעשה

הרה"ג ר' גיורא ברנר שליט"א
דומ"ץ בבית ההוראה
ורב ור"מ ביהמ"ד הלכתא רחובות

תפילת ותיקין שממעטת את התפילה ברוב-עם

נשאלתי מתושבי ישוב שיש בו בהכנס אחד, שחלק מהתושבים רוצים לייסד מנין לתפילת ותיקין בשבת קודש, אך אחרים רוצים למנוע זאת מהם משום שהדבר פוגע במעלת 'ברוב עם הדרת מלך' של תפילת הציבור.

תשובה: זריזות למצוה עדיפה ממעלת התפילה ברוב-עם. ואם אין חשש שמחמת מנין הותיקין יתבטל המנין המאוחר, אין כל מניעה, ואף נכון וטוב הדבר לייסד מניין נוסף כותיקין.

אמנם זאת עשו וחיו, שעיקר העיקרים בהנהגת חיי קהילה היא 'האמת והשלום אהבו', וכל דבר חדש יש לעשותו במחשבה תחילה שלא יגרום הדבר ח"ו שום מחלוקת או מריבה, שלא ייצא שכרם בהפסדם.

מקורות: במסכת ראש השנה (דף לב:) שנינו: "העובר לפני התיבה ביו"ט של ר"ה השני מתקיע, ובשעת הלל הראשון מקרא את ההלל". ואמרו בגמ': "מאי שנא שני מתקיע - משום דברב עם הדרת מלך, אי הכי הלל נמי נימא בשני, משום דברב עם הדרת מלך, אלא מאי שנא הלל דבראשון - משום דזריזין מקדימין למצות, תקיעה נמי נעביד בראשון, משום דזריזין מקדימין למצות, א"ר יוחנן בשעת השמד שנו". ומבואר מזה שמעלת הזריזים עדיפה מברוב עם, ולא מתחשבים עם זה שבמוסף נמצאים בבהכנס"ס יותר אנשים, ואומרים את ההלל בשחרית. ובוודאי שאם כלפי מעלת זריזים' לחדד אמרו חז"ל שעדיפה מברוב עם, כל שכן שתפילה כוותיקין עדיפה.

הוראת בעל היד אליהו: והנה יש להקשות, ממה שכתב הבאר היטב (סי' צ"ט) בשם היד אליהו מלובלין, שהמתפלל תפילת שחרית בשבת במניין קטן ומצומצם, משום שבמניין הגדול של הציבור מתפללים אחר זמן תפילה - יותר נכון שלתפילת מוסף ימתין לרוב הציבור. וא"כ בנידון שאלתנו שהמתפללים במניין המאוחר אינם מאחרים זמן תפילה, לכאורה יש לדייק מכאן שיש להורות לזריזים שלא יתפללו כותיקין אלא ימתינו להתפלל יחד עם כלל הציבור.

אמנם אחר העיון בגוף דברי היד אליהו (בסימן מב) נלענ"ד לדחות טענה זו משלשה טעמים: א. ביד אליהו משמע שגם המניין המוקדם יותר, לא היו מתפללים כותיקין, רק הקדימו להתפלל בשביל להספיק את זמן התפילה, וא"כ אין לנו ראייה מה היה פוסק בנידו"ד שהזריזים מתפללים כותיקין. ב. מדבריו מבואר שחלק קטן מהציבור התפללו במניין מוקדם, אך רוב הציבור התפללו במניין הגדול והמאוחר, אמנם בנידו"ד שהציבור יתחלק למחצה בין המניינים, אין כל סיבה שהזריזים יצטרפו למאחרים, ואולי על המאחרים להצטרף למקדימים לצורך ברוב עם. ג. המעניין בגוף דברי היד אליהו יראה שאין בדבריו הכרעה ברורה שמחויב להמתין להתפלל מוסף עם הציבור, אלא תלה הדבר כוונתו של האדם, ומה מטרתו שהתפלל כעת. וע"ע במחזה אברהם (ח"א סי' מד) ובקובץ יגדיל תורה (תר"ע סי' פד) שכתבו לדחות את דברי היד אליהו.

ומפורש מצאנו לכמה גדולי עולם שכתבו כדברינו ללמוד מהסוגיה בראש השנה שזריזים עדיף, והם: הברכי יוסף (סימן א ס"ק ז, וע"ע מחזיק ברכה סימן רכט ס"ק ז), הכנסת ישראל (ח"א דף יא ע"ד) ומהר"ח פאלג"י (רוח חיים או"ח סימן רכט ס"ק ג) ושו"ת יד אליהו (רגולר, פסקים סימן ח ס"ק ו).

ונלענ"ד להביא סייעתא לדבריהם מדברי המג"א בהלכות תפילין (סימן כה ס"ק ב): "כל שהווי מצוה לא משהינן, אע"פ שיש לומר שיעשה אחר"כ המצוה יותר מן המובהר. וכ"ה בילקוט ויקרא סוף דף קכט הביבה מצוה בשעתה ע"ש, ובמנחות דף עב". עכ"ל. ומשמע מדבריו שס"ל שמעלת הזריזות בקיום המצוות היא גדולה ועדיפה על עשיית מצוה בצורה מובהרת, ובכלל הדברים נראה שעדיפה על קיום מצוה ברוב עם.

ועיין גם בלבושי מרדכי (תנינא יו"ד סי' מה ס"ק ג) במז"כ בשם התפארת צבי, ובשו"ת עין הבדלה (ריש סי' לו). ועיין עוד בבי"א (ח"ב יו"ד סימן יח) ובתשובות והנהגות (ח"א סי' קס) שזריזים עדיף מברוב עם. וע"ע באריכות בנידו"ד בשו"ת בגדי שש (ח"א סי' א) ואכמ"ל.

* * *

הרה"ג ר' חיים מרדכי גוטפריינד שליט"א
דומ"ץ בבית ההוראה
מו"ץ ור"מ בק"ק נדבורנה

דין דבר שיש לו מתירין לענין המתנה בין בשר לחלב

שאלה: הגישו לי מאכלים חלביים באירוע שהשתתפתי בו, ואני מסופק אם עברו שש שעות מהזמן שאכלתי בשר. האם אני יכול להקל על עצמי, ולהסתמך על הכלל שיספק דרבנן לקולא?

תשובה: כיון שיכול לצאת מהספק ע"י שימתין עד שיעבור הזמן שמסתפק עליו, נמצא דינו כדבר שיש לו מתירין, ואסור לאכול ממאכלי החלב, עד שיעברו בוודאי שש שעות מזמן אכילת הבשר.

דוגמה נוספת להוראה זו: מי שאכל תבשיל, ויש לו ספק אם התבשיל בשרי, ואין אפשרות לברר את הספק, אסור לאכול מאכלי חלב עד שיעברו שש שעות מאכילתו, וכדין דבר שיש לו מתירין.

ביאור הדברים: יסוד הדין שבכל ספק שיש לו מתירין אין סומכים על ביטול (כשנתערב בתערובת היתר), וכן על כללי הספקות שמקילים בהם (מגן הספקות הנ"ל), הוא משום שעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, וכמ"ש רש"י (ביצה דף ג' ד"ה אפילו).

חידושו של הצ"ח: אמנם יש לדון במקרים הנ"ל, שמה יש להקל בהם, וע"פ חידושו של הצ"ח (פסחים ט: וביצה ג: וכ"כ בנובי"ת אבהע"ז סימן ל"ח) שהובא בפתחי תשובה (סימן ק"ב ס"ק ו'), שדין דבר שיש לו מתירין שייך רק בדבר שהנאתו ממנו רק פעם אחת, וכגון דבר מאכל, שאם לא יאכלנו היום יאכלנו למחר, והיום יאכל ממה שרצה לאכול מחר, שאז שייך לומר 'עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר', שהרי למה לו לאכול את המאכל המסופק עליו, אם יכול לאכול מחר מבלי להזדקק לביטול האיסור. אבל בדבר שהנאתו של היום אינה שייכת כלל להנאת המחר, וכגון 'הנאה דלטול', והיא ההשתמשות בחפץ מסוים, שמשתמש בו היום ומחר, ועוד פעמים רבות, בכהאי גוונא לא שייך לומר 'עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר', שהרי אם יצטרך להמתין למחר, נמצא שהפסיד את ההשתמשות של היום,

קו 'הלכה למעשה' - מענה הלכתי 24 שעות ביממה 03-8055000



ואינו נכלל בגדר דבר שיש לו מתיירין, שהרי ההשתמשות של היום אין לה מתיירין. [חידוש היתר זה נוגע ומצוי באופן שסא מוקצה' התערב בין שאר כסאות, ואם נחמיר על כל תערובת הכסאות, שאסור להשתמש בהם עד מוצאי שבת, נמצא שהפסיד את השימוש והנהאה מהכסאות בשבת זו].

וא"כ יש לעיין בנידו"ד, שמא אין לאסור מצד דבר שיש לו מתיירין, שהרי יכול לאכול מאכלי חלב גם עכשיו וגם לאחר זמן, ולא שייך לומר 'עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר', וכחידושו של הצ"ח.

הסיבות שאין להקל: אמנם נראה שאין להקל, משני טעמים: א. עצם חידושו של הצ"ח אינו מוסכם להלכה, וכבר דנו הפוסקים בזה באריכות ביו"ד סימן ק"ב, (עין בפת"ש שם ס"ק ו) והגוב"י עצמו כתב שם שיש לפקפק בהיתר זה. ב. ובכלל, יש לחלק בין גידונו לחידושו של הצ"ח, שהרי אף שהאדם 'מצד עצמו' יכול לאכול מאכלי חלב גם כעת, וגם לאחר זמן, מ"מ הדין אינו על האדם, כי אם על גוף המאכל החלבי שהוגש לו כעת, ועל המאכל עצמו ודאי שייכת הסברה - 'עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר', וביזה לא שייך חידושו של הגוב"י. והיה מקום לומר, שסוף סוף אתה אוסר על האדם לאכול בזמן זה מאכלי חלב, וכלפי אכילתו הרי היה יכול לאכול כמה פעמים מאכלי חלב, מיהו האמת, שאין אנו מטיילים דינא דדשיל"מ על הגברא, רק אסרנו עליו לאכול חלב, משום הברש שבין שינוי, או מחמת הטעם הנמשך ממעיו, והוי שפיר דשיל"מ.

ואף אם יצויר באופן שהשאלה אירעה לו כשנוכח באירוע שכל המאכלים חלביים, ואם נחמיר עליו, אין לו מה שיאכל כעת, וגם אינו יכול לקחת את מאכלי החלב ולאוכלם אח"כ, מ"מ פשוט שאין להתיר גם באופן זה. שהרי גם בביצה שנוולדה ביו"ט ונתערבה בכל הביצים, ואין לו ביצים אחרות, פשוט שאסור משום דשיל"מ, כיון שרק דוחה את הנאתו מהמאכל למחר, ואינו מפסיד בזה הנאה נוספת. והוא הדין בנידו"ד שייך הדין של דשיל"מ, כיון שכשיעבור זמן הספק, יהיה מותר במאכלי חלב.

שוב ראיתי בבדי השולחן שהעיר בזה (סימן פ"ט ס"א, ביאורים ד"ה שש שעות), עיי"ש שמצדד להתיר מטעם אחר, ועיין בדרב"ת שם טעם נוסף להתיר. אך ביד יהודה ס"ק א כתב בפשיטות, שהמסופק אם עבר שש שעות צריך להמתין מדין דשיל"מ, וכן נקטו כמה פוסקים.

הרה"ג ר' משה אהרן אייזין שליט"א
מו"ץ בבית ההוראה
ר"מ בישיבת קרלין-סטולין ביתר עילית

ניכוש קוצים בשמיטה מחצר מוסד חינוכי

מוסד חינוכי, שגנרבה אצלם ביקורת מטעם המוסדות הממשלתיים, ובתום הביקורת הורה להם קצין הבטיחות שכדי למנוע סכנה בשריפות ח"ו, יש לנכש את כל העשבייה והקוצים שגדלו פרא בחצר.

שאלה: האם, וכיצד, מותר לבצע את הניכוש בשמיטה?

תשובה: לכתחילה ראוי לבצע את הניכוש רק עד 10 ס"מ מעל גובה הקרקע. ואם הוראות הבטיחות מחייבות לעקור את הכל מהשורש, מותר רק אם אין כאן כוונה ומטרה לייפות את הקרקע לזריעה, ויפרסמו ע"י תלית שלט גדול במקום בולט, שהעבודות מתבצעות רק מטעמי בטיחות המקום.

ביאור התשובה:

ניקוי הקרקע להכשרה לזריעה: אסור מדרבנן, והוא תולדת מלאכת חורש (פעולת ניכוש, מוזכרת לאיסור בברייתא מו"ק ג. וברמב"ם פ"א הי"ד: המעביר קוצים מארצו בשביעית כדי לתקנה למוצאי שביעית). ונחלקו ראשונים בעיקר מלאכת חורש אם היא מדאורייתא או מדרבנן. שדעת הרבה הראשונים (רש"י, ר"ה ב. רמב"ן על התורה שמוות כג, יא) שהיא מדאורייתא.

ובדעת הרמב"ם - התויו"ט (שביעית פ"ב, ב) מדייק מלשון הרמב"ם שחרישה אסורה רק מדרבנן, אך עיין במהר"י קורקוס (פ"א ה"א, וה"ג, וה"ו. ופרק ג ה"ט) שביאר בדעת הרמב"ם שהחורש לצורך זריעה אסור מדאורייתא, וראה גם בחזו"א (סימן יז, סק"א, וסימן יח, סק"ג) שהוא וודאי דאורייתא. אכן המלקט עצים ואבנים משדהו להכנת הקרקע לזריעה, לכו"ע אסור רק מדרבנן (ברייתא הנ"ל במו"ק).

פסיק רישא במלאכות שמיטה דרבנן כשמתכוון לדבר אחר: מצינו כמה כללים ואופנים שהותרו פעולות בשדה ועצים, גם אם משביחות את השדה, אם עושה באופן שאינו מתכוון - ובצירוף תנאי נוסף (עין חזו"א סימן י"ח סק"ו ד"ה ויש, וסימן י"ט סק"ב, י"ד, ט"ו), אחד מהתנאים דלהלן: א. כשפעולתו מויקה ומקלקלת יותר משהיא משביחה (תוס': סנהדרין כו. סוד"ה לעקל, ובביאור החזו"א בסיומן י"ט סוסק"ד). ב. אם עושה שינוי בגוף המלאכה [כגון המזנב בגפנים (משנה פ"ד מ"ו, ורמב"ם פ"א ה"כ, וביאור החזו"א שם), וקציצת בתולת שקמה שלא כדרך כל השנים (משנה ו, ורמב"ם שם הכ"א)]. ג. אם יש היכר והוכחה גמורה שאין כוונתו למלאכה [כגון המלקט עצים משדהו, כשבהמתו או כירתו עומדין שם ומוכחות עליו, ירושלמי פ"ד ה"א, ורמב"ם שם ה"ז]. ובפשטות, אין קפידה איזה היכר יעשה, שהרי אין הגדרה מסויימת וצד השווה בין 'כירתו מוכחת עליו' ל'בהמתו מוכחת עליו', והעיקר שהרואים יראו ויבחינו שאין כוונתו למלאכת השבתה השדה.

[וראה להגרשו"א זצ"ל במנחת שלמה (סי' נ"א אות ז) שצידד להתיר לסקל עצים ואבנים מגינה קטנה הסמוכה לביתו, וכמו 'בהמתו' או 'כירתו' שגורמות היתר, כיון שהרואים יודעים "שדרך כל אדם לנקות את כל הסמוך לביתו משום נקיותא, אף שלא לצורך זריעה, וכל כי האי הוי שפיר היכרא..." אכן, אף שצידד בסברא להיתר, נשאר בצ"ע למעשה. ועכ"פ נמצאו למדים מדבריו שאין קפידה דווקא בהיכר שע"י בהמתו וכירתו, רק צריך שהרואים יידעו שאין מטרתו לזריעה].

עישוב השדה להציל מנחשים: כתב בדרך אמונה (פרק א סק"ו): "אם מצווי נחשים בחצרו, ורוצה לשרוף הקוצים שעלו שם כדי שלא יבואו הנחשים שם מותר". ובצה"ל שם (פקצה) כתב: "כן הורה מרן [החזו"א] ז"ל. ומצאנו מכתב מכת"י מרן ז"ל וז"ל: עישוב [ר"ל קציצת העשבים] בשביל הנחשים במקומות שאין האילנות צריכין להאי עישוב, וכגון שהמקום רחוק מהאילנות, וכל העישוב הוא רק בשביל שלא יתאספו נחשים, אפשר להתייר, וכשאין המקום הוא עומד לזריעה" עכ"ל. ונעיר שמשמע שהחזו"א לא חשש להראות לרואים שאין כוונתו להשביח, וכנראה ששם לא היה שייך חשש מראית עין, וכדיוק דבריו שהמקום רחוק מאילנות.

ובזה באנו לביאור התשובה: לכתחילה ראוי לבצע את הניכוש רק עד 10 ס"מ מעל גובה הקרקע - שבאופן זה אין כאן מלאכה כלל, שהרי אין בזה תועלת לא לקוצים, ולא לקרקע, שעדיין לא הוכשרה לזריעה. ובוודאי לכתחילה נכון לעשות כן, ולא לעקור עד השורשים - שהרי לצורך ניקון רגיל לא רגילים לעקור את העשבים עם שורשיהם, ואם יעשה כך יחשבו שדעתו להכנת המקום לזריעה (משפטי ארץ פ"ו, הערה 8). [וראה בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סימן קט"ו) אם יש עדיפות בביצוע פעולה זו ע"י גוי].

אכן, אם הוראות הבטיחות מחייבות לעקור את הכל מהשורש, למנוע שריפות ח"ו, מותר לעשות כן רק אם אין כאן כוונה ומטרה לייפות את הקרקע לזריעה - אבל צריך שיהיה בנוסף אחד מתנאי ההיתר הנ"ל. והנה לא שייך לומר כאן שמזיק יותר מאשר מועיל, שהרי יש תועלת גמורה לקרקע. וכן לא שייך לומר שמשנה מצורת המלאכה, שהרי עוקר את כל הקוצים לגמרי, ואין כאן מה לשנות.

ולכן הורנו שיפרסמו ע"י תלית שלט גדול במקום בולט, שהעבודות מתבצעות רק מטעמי בטיחות המקום - ואז נכלל בהיתר של 'כירתו מוכחת עליו', וכפשנ"ת שאין חילוק באיזה אופן ניכר לרואים שאין כוונתו למלאכה.

קו' הלכה למעשה' - מענה הלכתי 24 שעות ביממה 03-805500

תשובה ערוכה

// המשך

וכ"פ הרמ"א (יו"ד שם): "יש מי שאומר דמותר ללוות ככר לחם בככר לחם, כמטבע של כסף, דמאחר דדבר מועט הוא לא קפדי בני אדם להדדי בזה, וכן נוהגין להקל".

להוסיף מעט על הכמות

והנה הרמב"ן (שבת קמ"ח ע"ב) תמה על דברי הלל שהובאו לעיל - "לא תלוה אשה ככר לחברתה עד שתעשיה דמים, שמא יוקרו חטין ונמצאו באות לידי רבית": "קשה לי, וכי להלל משעת הלואה הוא אסור, והלא אפילו סאה בסאה אינה אסורה, דליכא למימר בה משעת הלואה עביד ליה שומא, אלא לזה הוא אדם סאה בסאה לכתחלה - אם הוזלו נותן לו חטין, ואם הוקרו נותן לו דמיהם".

ותירץ הרשב"א (שם): "מפני שסתם ככרות של בעל הבית אינן עשויות במדה ידועה, ואין להם קצב אחד לכל, והן אינן מקפידין זה על זה להשיב לחמם במשקל. לפיכך חשב הלל שמא יוקרו החטים, וכיון דלא קייץ דמיהם, אינן יודעין כמה היה שוה, ובאין לידי רבית בסופן, ולפיכך אסור בתחלתן, עד שתעשינה דמים".

למדנו מדבריו, שאין צריך לדקדק להחזיר ככר בדיוק באותה משקל שלוה, והיתר זה קיים אפילו לדעת הלל, שאוסר אפילו כשהתפרש בין ככר לככר הוא דבר מועט (ואפילו כשכל האיסור הוא רק מדין סאה בסאה, ולא בתוספת כמות).

ונראה לענ"ד, שאין היתר בזה, אלא כשמחזיר מוספק, שאינו יודע כמה בדיוק לקח, אבל אסור להוסיף אפילו מעט על הכמות שלוה. ויסוד ההיתר הוא לפי מה שכתב בשו"ת אבני נזר חו"מ ר"ס כ"ג: "אשר העמים עלי להגיד הלכה ברורה, באשר אי אפשר לתווך ולעשות פשרה בענין רבית, כי יש בזה משום לא תשימון, לא כן אנכי עמדי. ואם הדין יודע שהוא רבית ומכל מקום רוצה לעשות פשרה, בזה הדין עם כת"ר. אך אם עדיין אין ההלכה מבוררת לו, ועל כן עושה פשרה, נ"ל דשפיר דמי. כי איסור נתינת רבית הוא כשנותן לפרעון הרבית, אבל לא כשנותן מחמת ספק שמא חייב, מחמת שאינו חשוב רבית".

ומכל מקום נראה, ששכנים שאינם מקפידים גם אם לא יחזירו להם כלל מה שהלוו, אין זו הלואה, ואין צריך לדקדק כלל בכמות שמחזיר.

גם נראה לענ"ד פשוט, שאם לא עשאה דמים, אלא התחייב להחזיר סאה תמורת סאה, והוולדה הסאה, וכפי שמצוי, שלוה משכנו בקבוק משקה קל, והחברה עושה מצצע ומוסיפה על הכמות שבבקבוק, והבקבוק נשאר באותו מחיר, אסור להחזיר בקבוק שמכיל יותר, כי הוספה בכמות היא נשך אוכל, האסור מן התורה (אלא שבכה"ג אינו דאורייתא, כיון שלא קצצו).

הלואת דבר מועט

עוד שנינו במשנה (שם): "וכן היה הלל אומר, לא תלוה אשה ככר לחברתה, עד שתעשיה דמים, שמא יוקרו חטין ונמצאו באות לידי רבית". ובגמ': "אמר רב יהודה אמר שמואל, זו דברי הלל, אבל חכמים אומרים, ליום סתם ופורעים סתם". פירש": "ליון ככרות סתם, בלא קציצת דמים, שלא החמירו לדקדק באיסור סאה בסאה כל כך".

ובתוס' (שם) פירשו, שטעמו של הלל הוא: "סתם בני אדם הם מקפידים ולא מחלי על מה שנתתיקך ושוה יותר, אלא משום שכר הלואה". ובטעמם של חכמים פירשו: "רבנן שרו אפילו במקפידין, דמחלי על דבר מועט ונותנין שלא בתורת רבית, ואפי" לא מחלי, איכא למימר דטעמא דרבנן דשרו, לפי שלא החמירו באיסור סאה בסאה כל כך לאסור אפילו ככרות, כדפירש בקונטרס".

בביאור טעמו של רש"י, שלא החמירו לאסור בככרות סאה בסאה, אפילו לא מחלי, כתב רבינו פרץ (בשטמ"ק שם): "בדבר מועט כגון בככרות לא דקדקו חכמים לאסור, אפילו הוא מקפיד". וכ"כ הראב"ד (הו"ד בנמוקי" שם מ"ה ע"א נד): "משום דמילתא זוטרת היא, ושכיח לאוזופי חדא מחברתה".

הרמ"א (שם סעי' א') מפרש את טעם ההיתר בככרות: "דמאחר דדבר מועט הוא, לא קפדי בני אדם להדדי בזה", ומשמע שנוקט רק את הטעם הראשון שכתבו התוס', שבדרך כלל אין מקפידים על ההתייקרות, ומוחלים על לקיחת הרבית. וכ"כ המשנה ברורה (סי' ת"נ ס"ק ב'): "דהחילוק הוא בדבר מועט ע"פ רוב, ולא קפדי אינשי בזה".

הבית יוסף (שם) כותב, שמדברי הר"ף וסתירת הרמב"ם משמע שלא סברו שאין איסור סאה בסאה בככרות, ושמדברי הרא"ש אין הכרע. בשו"ע לא הזכיר המחבר היתר זה, ובביאור הגר"א (שם ס"ק ה') מודקדק מכך שדעתו להחמיר בזה (וכ"כ בדרכי משה או"ח סי' ת"נ ס"ק א' בשם שלטי גבורים, שיש שנהגו להחמיר אפילו בככרות).

אבל במקום אחר (שו"ע או"ח סי' ת"נ סעי' א') פסק המחבר: "ישראל שלוה ככר מחבירו קודם הפסח צריך לפרועו אחר הפסח ויש בו משום גזל אם אינו פורעו". מפרשים החק יעקב (שם ס"ק א') והפמ"ג (שם א"א ס"ק א') והמשנה ברורה (שם ס"ק ב'), שאין בזה חשב רבית, משום שבככרות אין איסור סאה בסאה.

שעות קבלת קהל בבית ההוראה

ע"י הגאב"ד שליט"א

8:30-8:40 בבית הכנסת קהל חסידים הרב ליון 3 שיכון ה' ב"ב

(לשאלות קצרות בלבד)

13:00-13:45 בבית הכנסת מאקווא רבנו תם 6 ב"ב

19:15-20:00 בבית הכנסת אנטיניא הושע 9 ב"ב

20:15-21:00 בבית הכנסת קאמארנא

רחוב דבורה הנביאה 14 ב"ב

ניתן להאזין לשיעורי הגאב"ד שליט"א, בטלפון: 073-3718126

שיעורים הנמסרים מפי מוריני הגאב"ד שליט"א

יום שני | בשעה 21:00

בבית המדרש קאמארנא רחוב דבורה הנביאה 14 הלכות חודשי העיבור

יום שישי | בשעה 09:30

בבית המדרש אש קודש רש"י 12

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל

מוצאי שבת | בשעה 22:00

בבית המדרש לוקווע וולברוו" סירקין 8

הלכות ריבית

לקביעת תור לטוררות בדיני ממונות ושאר עניינים ע"י הגאב"ד שליט"א ניתן לפנות לקו בית ההוראה בשלוחה 3 | לשאלות ותורמות וכן לקבלת העלון באופן דיגיטלי יש לפנות ל 038055000@gmail.com

קו 'הלכה למעשה' - מענה הלכתי 24 שעות ביממה 03-8055000